

III.

Om

Biskop Jens Nielsen i Opsto

og hans Tegnebog,

af

H. Nyerup.

1783, Oct 1. The first of October, 1783, was a day of great importance to the American people. It was the day when the Continental Congress fled from Lancaster, Pennsylvania, to Lancaster, Ohio. The Congress had been in Lancaster, Pennsylvania, since it fled from Philadelphia on September 26, 1783. The Congress was in Lancaster, Ohio, for only a few days before it fled to Lancaster, Ohio.

III

The Congress fled from Lancaster, Ohio, on October 4, 1783. It fled to Lancaster, Ohio, because of the British army's advance on Lancaster, Pennsylvania. The Congress was in Lancaster, Ohio, for only a few days before it fled to Lancaster, Ohio. The Congress was in Lancaster, Ohio, for only a few days before it fled to Lancaster, Ohio.

IV

The Congress fled from Lancaster, Ohio, on October 4, 1783. It fled to Lancaster, Ohio, because of the British army's advance on Lancaster, Pennsylvania. The Congress was in Lancaster, Ohio, for only a few days before it fled to Lancaster, Ohio. The Congress was in Lancaster, Ohio, for only a few days before it fled to Lancaster, Ohio.

Naar Langebek i Danske Magazin 1 B. p. 25 kalder Biskop Jens Nielsen i Opslo "en lærd og curieux Mand," har han formodentlig iblant andet havt Hensyn til denne Tegnebog, hvis fornemste Indhold her skal fremsættes. Den forekommer i *Bibliotheca Langebekiana* p. 586, og blev den paa den Langebekske Auction kjøbt af Grev Thot, med hvis øvrige Manuscripter den kom til det Kongelige Bibliothek, hvor den nu forvares. I de endnu utrykte sidste Hefter af den Eshøningske Rejse, som ogsaa gjemmes paa bemeldte Bibliothek, citeres den adskillige Steder, og kaldes der snart en Almanakbog, og snart Visitatbog. Navnet Tegnebog synes at være det bekvemmeste, da det er saa almindeligt, og kan indbefatte begge de andre under sig.

Denne Tegnebog er i Sedezformat, meget zirlig skreven, og bestaaer af følgende 6 Parter, som Jens Nielsen har indskreven eller ladet indskrive:

- a.) Familie = Antegnelser.
- b.) Opsloe- og Hammer = Stifters geistlige Stat ved Slurningen af det 16de Aarhundrede.
- c.) Norske Kongeliste.
- d.) — Bispeliste.
- e.) Sine Visitatsrejser.
- f.) Et *Calendarium perpetuum*.

I.

Den første af disse Afdelinger har følgende Titel, skreven med rødt Blæk: *Sylvula seu rudis quædam congeries Et farrago γειεθλιων και γαμικων Et aliorum negotiorum ad me meamque familiam spectantium.* Denne Sylvula tjener til at angive hans fornemteste Levnetsomstændigheder bestemtere og rigtigere, end de findes i det Wormske Lexicon. Han er fød 1538 i Opsloe, hvor hans Fader Niels Jørgensen Frensdson, en Dansk af Fødsel, var Skipper og Styrmand. Aar 1549 mistede han sin Fader. Aaret derpaa blev han af sin Moder Hilleborg Jonsdatter, som var barnfødt i Norge, bragt ned til Danmark, for at sættes i Skole, først i Kjøbenhavn og siden i Roeskilde; men han drog Aaret efter op igjen, og lagde sig nu hjemme i Opsloe flittig efter Bogen. 1554 begav han sig igjen til Kjøbenhavn, hvor han et Par Aars Tid gif i Skole, inden han ved Akademiet blev indskreven blant Studenternes Tal. Aar 1558 blev han Hører ved Skolen i Opsloe, hvilken Bestilling han Aaret derefter frasagde sig, da han igjen tog ned til Akademiet, for videre at absolvere sine Studia. 1562 tog han Baccalaureigraden, og blev til den Ende examineret privat den 12 Februar, publik den 17de, disputerede privat den 20de, publik den 21de; Promotion den 26de under Rasmus Glads Rectorat. 1563 blev han Rektor ved den latinske Skole i sin Fødebye, og giftede sig Aaret derpaa med Bispens til Opsloe- og Hammerstifter, Mester Franz Bergs, Datter. 1571 rejste han atter ned til Universitetet for at tage Magistergraden, og her heder det atter: "Die 5ta Septembr. privatim, die 6 publice examinatus, die 12 sacris initiatus, & post disputationem die 15 institutam magisterii titulo die 18 decoratus." Aar 1573 valgtes han til den gamle Biskop Bergs

Bergs Adjunctus, og visiterede skrag derpaa 1574 i Sellemarken og andre Steder. 1580 blev han af Doctor Povel Madsen i Frue Kirke i Kjøbenhavn indviet til Biskop over Opsloe og Hammer Stifter. 1585 døde hans Hustru i Barselseng, hvorpaa han indgif Egtteskab med Anna Glad, en Datter af Oluf Glad, Borgemeester i Opsloe.

I sit første Egtteskab havde Biskop Jens Nielsen 9 Børn. Af disse en Datter Anna, som var født 1566, gift med Jacob Jacobsen Wolff, som først var Hører ved Skolen i Opsloe, og siden Magister og Lector Theologiae i Odense. En anden Datter, navnlig Hilleborg, fød 1579, blev gift med Eric Oluffsen, Borgemeester i Opsloe. Een af hans Sønner, ved Navn Christopher, født 1572, blev oplært hjemme, indskreven som Student 1584, da Faderen selv førte ham til Kjøbenhavn, hvor han blev sat i Kost og Logie hos Doctor Anders Lauritsen. Aaret efter, da Sønnen kom hjem, befandt Faderen, at han ikke havde gjort synderlig Fremgang i Studeringer^{a)}, hvorover han, for bedre at dannes, Aar 1580 blev forsendt til Rostock^{b)}, hvorfra han kom tilbage det næstfølgende Aar. 1590 rejste han til Kjøbenhavn, i Tanke at komme til at følges med den Kongelige Flode, som skulde gaae til Skotland; men han kom for sildig, og Skibene vare affeilede. Han gik nu tilbage til Marstrand, og derfra med et Skib til Leth og Edinborg, fra hvilken Rejse han kom hjem til Opsloe 1591. Her levede han

uu

a) "Mediocre in litteris & moribus progressum nobis probavit, .. ere Faderens egne Ord. "Quamobrem uberioris ingenii cultus capeffendi gratia Rostochium missus. ..

b) Af Westphalens Monument. Tom. IV. p. 1056 sees, at det fordom ikke maage have været sjeldent, at Nordmand stude- rede i Rostock, da de der havde et eget Collegium.

nu til 1593, da han efter Tyge Brahes Indbydelse i Breve til hans Fader begav sig til ham. 1594 kom tilbage. 1595 blev Præst til Stange paa Hedemarken. Giftede sig 1596 med Margaretha, en Datter af Peder Knudsen, Præfectus i Hadeland ^c).

Om Jens Nielsens anden Kone berettes, at hun var Moder til 5 Børn; at hun havde en Broder, ved Navn Hans Glad, som Aar 1567 den 16 Junii var født i Usdal i Nedens Lehn i Stavanger Stift, hvorhen Forældrene formedelst de Svenskes Indfald havde maattet tage Flugten.

II.

Den 2den Afdeling i Tegnebogen har følgende Opkrift: Register paa alle Sogner, Hovedkirker og Annexer i Oslo og Hammers Sticter, optegnet 1591 først, og nu siden 1598.

I Bragenes Provstie optegnes følgende Hovedkirker: Hongs-Kirke, Froune-Kirke, Aste-Kirke, Røcken-Hoffs-Sanden-Hæggen-Holmejms- og Aggers-Kirke. Ved Holmejms-Kirke bemærkes, at foruden dens tvende Annexer, Ulberg og Hofland, " har der og været en " Kirke, som heder Wadhaas Kirke, hun ligger langt " ifra Bygden, borte i en vilden Skov for sig selv, udi " hvilkken der gjordes Tjeneste (førend doctrina coelestis " blev repurgeret) St. Botulphi Dag, og siger man, " at der var da en stor Højtid og concursus religionis " ergo, desligeste Helligførsdag om Vaaren og Høsten; " men denne Kirke er nu plat ødelagt og forfalden, og " alle Klokker og Ornamente, som der laae til, ere " længe siden tagen derfra. "

3

^c) Af Jonges Norges Geographie p. 99 seer man, at Christopher Jensen Aar 1611 blev Præst til Totens Præstegjeld.

I Tønsberg Provstie ere disse Hoved-Kirker opregnede: Røtterøen, Stocke, Undebo, Svarffuestad, Effteløthe, Haaff, Botne, Baale, Kamness, Borre^{d)}, Sem.

Brunlaglen har følgende Hoved-Kirker: Heydrem, Tonnem, Ljødling, Sande, Kollaug, Flesberg.

Øvre Rommerige og Solloyer Provstie indbefatter Hoff, Gruffue, Binger, Strøm, Næss, Ullensager, Gjerdrum, Kamnestad, og Ejdsvold Hoved-Kirker.

Nedre Rommerige: Eignebakke, Fød, Skejdhmo, Sødum, Aur, Høyland.

I Øvre Borgeshyssel og paa Follou: Vesby, Næs, Krogestad, Hobbel, Askim, Trøgstad, Rødenes, Aremarch, Rækestad, Ejdshberig, Skjgtved, Spjudeberig, Næsodden.

Nedre Borgeshyssel: Berg, Skjøberg, Torsnes, Thune, Raade, Baale, Carpsborig nu Frederichstad, Rygge, Dnsøe, Hualer, Tid. (Ved Thune er anmærket: "Der Herrefolk et Stund boede paa Holdeby, holdt de selv en Træ-Capell ved Magt, hede Holdeby Capel; den er nu ødelagt, og haver ikke været Tjeneste derudi i 30 Aar)."

3

d) Ved dette Præstegjeld staaer følgende Bemærkning: "Der er en muret Capel paa en Øe, kaldet Løfsoen, og kaldes den St. Halvords Capel; den er nu øde, saa at der ikke i mange Aar haver været holden Tjeneste, men det Folk paa Øen og derom søge til Borre Hovedkirken." Heraf sees Millers Paastands Urigtighed i hans Tønsbergs Provsties Beskrivelse p. 12, hvor han siger: "Løfsoens Ameer er ei til, og har aldrig været til."

I Søndre og Nørdre Vigen: Kraagestad, Faas, Bruu og Stangenes, Thossen eller Sodenæs, Dølle, Thonim, Skjede, Nessingen, Raffuerstad.

Bahnusleens Hoved-Kirker ere: Sten-Kirke, Tegneby, Møgleby, Bogenes, Herrestad, Fossel^e), Odsmal, Spegerød, Hjertum, Karleby, Bjørnlands-Kirke, Torsby, Solberg.

Paa Hedemarken og Østerdalen: Ringesager, Bang, Ness, Rommedal, Leuthen, Stange, Elffuerim, Namod, Løbdal.

I Guldbrandsdalen: Lefføe, Lum, Waage, Froen, Ringebo, Øyer, Gusdal, Faaberg.

I Tindtaget: Solum, Slude-Kirke, Bøø-Kirke, Hollen, Bamle, Gjerpen, Edanger, Drangedal.

Øvre Tellemark: Hejderdal, Hjørdal, Søllegjord, Hujdesjø, Fyrersdal eller Moland, Lauerdal, Bennie, Tindal.

Udi Hadelands Provstie: Hoffs-Kirke, Hoved-Kirke til Thoten, Grans-Kirke, Norderhoff, Bardal.

" Hoffuid-Kirkerne paa Landsbygden offuer begge
" Stigterne ere hen vid 124, undertagne Kjøbsteds-
" Kirkerne og Nessod-Kirken. "

" Summa Summarum paa Hoffuit-Kirkerne, er
" 133, baade med Lands-Kirkerne og Kjøbstæderne,
" undertagen Hole og Jessnager. "

III.

Den 3die Afdeling bestaaer af en Fortegnelse over de norske Konger, først deres Regjeringstid ganske kort paa to Blade, paa det gamle Sprog, fra Harald Haarfager til Kong Hans; dernæst, under Titel af stutt

*) Ved dette Sogn har Biskoppen antegnet: " Hr. Niels holder ingen Capellan, og Hendrich Guldensjerne er derfor fortørret. "

stutt Tilviisan um alla tha einwaldz Konninga,
sem verit haver i Norege til thessa Dags, en Kon-
geliste paa et Sprog, som er en Blanding af dansk og
det gamle Nordiske. Ved de fleste Konger staaer ikke
fiort andet end Navnet. Olsuf den Hellige siges det
meeste om: "Olaff drog aff Landet, da 12 Aar gant-
"mel var, oc kom Norie til nogen gieffue, oc lad
"christne alt Riget, oc indsette Christne lag oc Landz
"lag som kallis Graagos. Hans Regiment var i 15
"Aar, oc bleff saa slagen paa Stikelfstad, en Onsdag
"4 Kalend. Aug. Aar 1029."

IV.

4de Afdeling. Den Norske Bispeliste begynder
med Bisperne og Erkebisperne i Trondhjem: "Thesser
"haver Bispar verit i Nidrosi: Sigurder, Grinkjel,
"Jon (Johannes eller Jonas) Radulfer (Radulphus)
"Ragnar, Rital (Chitillus) Asgotur, Sigurdr, Adal-
"bricht (Adalricus eller Adalbertus) Simon, Ivar,
"Rejdar. End hedan ifra Erchiebispar i Thrandhjem:
"Jon, Dystejn, Erikr, Torer, Gutormr, Peter,
"Thorer, Sigurdr, Solli, Einar, Hakon, Jon,
"Jarmund, Eilejfer, Pal, Olaffr, Thronder, Afsjel,
"Aflag Bolt, Olaser, Gaute, Erik Balckendorp, Tor-
"bern Oluffsen, Hans Gaaes, Hans Moenssen, Isaac
"Gronebeck.

Bispelisten for Opslo bestaaer ligeledes ogsaa af de
bare Navne Asgautr, Helgi, Salomon, Thorolfr,
Aflake, Gjevardr, Kollr, Petr, Wilialmr, Thorstejn,
Helgi, Nicolas, Ormr, Thorkjel, Hakon, Anders,
Euind, Salomon, Gjurder, Sigfridr, Haluardr,
Jon, Dystejn, Jacobus natione Danus, Johannes
etiam Danus, Gundar, Riels, (Nicolaus Karleby)
Herloff (Herlaus) Kyrning, Anders Muus, Hans Kess,

Anders Måson, M. Franz Berig Otthoniensis —
 " kom til Oslo 1548 ved Pîngtid, og dsde 1591
 " den 2 Nov. Han var henved 90 Aar gammel efter
 " hans egen Beretning. Somme er i den Mening, at
 " han var vel 100 Aar gammel. Disse tvende Stifter
 " visiterede han selv ab anno 1548 usque ad annum
 " 1574, & nihilominus postea utrique dioecesi præ-
 " fuit usque ad annum 1580. "

Om Hammers Bisper gives noget udførligere Ef-
 terretning, og har altsaa den Bisperække noget mere
 Værd end de blotte Navne paa Bisperne i de andre
 Stifter, der for største Parten stemme overeens med
 Bispfortegnelserne hos Hvitfeld og i *Scriptores Rer.*
Dan. Tom. VI. pag. 615. Om den første hammer-
 ske Biskop, Arnoldsus, siges her, at han kom af En-
 gelland til Hammer, og der er neppe nogen Tvivl paa,
 at jo denne Læsemaade er rigtigere, end den som i den
 gamle Beskrivelse om Hammer Bye p. 20, og i
 Jonges Norge p. 106, lader ham komme fra Grøn-
 land. Om den 10de Biskop, navnlig Thorfin, beret-
 tes følgende: " Thorfin anno 1278 vocatus a Capi-
 " tulo & ordinatus ad Episcopatum a Martino IV,
 " sed parum felici successu. Illum nempe multi per-
 " secuti sunt, præsertim eqves quidam auratus Hed-
 " marchiensis; han med Magt indtog Bispegaarden,
 " og Bispren blev saargjort, saa han dsde. Den Rid-
 " der, som forfulgte Thorfin, maatte derfor til Pave
 " Nicolaus IV i Rom at hente Brev og Afløsning,
 " Miles iste dictus est Haqvinus Ragnel. " Den 11te,
 Zorundr: " anno 1291 regnante Haqvino Episco-
 " pus Hammariensis fuit. En merkelig og drabelig
 " Mand; han blev kaldet at være Erkebisp i Trondhjem;
 " foer til Rom at stadfæstes af Paven; beholdt alligevel
 " Hammers Stigt, og dertil ordineret selv en Suffraga-
 " neum,

neum, som hed Thomas. " Den 15de Biskop, Halvord: " Scholam iussit aperiri Hammariæ, in qua erudientur pueri, & ipse fundator fuit mensæ communis, ordinatus est Romæ 1326, obiit Hammariæ 1330. " Den 19de, Sivardus: " ordinatus 1440; han kom Kong Eric til Hjelp med 100 Ryttere fra Hammer mod de Svenske. Karl Seger, søn, den 22de Biskop, var Herr Segers Søn paa Grebserne i Ness paa Hedemarken; tjente i Kong Hans's Cancelleri; fik først Thoden med al kongelig og præstelige Rente; holdt der stedse en Capellan; dernæst blev Biskop i Hammer; fik og Aggershuus i Forlening, der døde han, og lod sig føre til Hammer at begraves. 23de Hermannus, Anno 1495 blev han eller var da Biskop i Hammer. Han udrettede meget godt; iblant andet kjøbte han med sine egne Penninge Jorder og Jordeparter, og funderede deraf med sit Capitels-Raad St. Catharinæ Altare. 24de, Karl Jensen Jempt, kaldet fra Thoten, der han var Sognepræst, til at være Bisp i Hammer i Erkebisp Goutes Tid i Trondhjem. Han funderede et altare qvinque vulnerum. Blev fangen og ført til Oslo for det Opløb, som skeete paa Kjølvegen af Thotens Bønder, og skyldte ham urette derfor. De bleve samme Dag fangne allesammen, og indsatte i den hvelvede murede Kjelder i Præstegaarden. Denne Karl Jensen døde i Fængslet i Oslo, og i Domkirken blev han begravet; men 3 af de øverste oprørske Bønder bleve aflivede; alle de andre løste sig med store Penninge. 25de, M. Mogens Lauritsen, Anno 1527 blev kaldet fra Osloe at være Bisp i Hammer. Han fundered vor Frue Capel og Altare i Domkirken af Grefssens og Grefssens Gods. Det blev intet bestandigt; thi han blev fangen for Erkebisp Oluffs

" Skuld, som lod ihjelslaae Vincentium Lunge. Hr.
 " Claus Bilde tog til sig, formedelst Kongens Bevilg-
 " ning og Samtykke, alt det Guds. Bispen døde i
 " Understov Anno 1542 den 3 October. "

Staffuanger Bispar: Rejnnoldr, Jon, Peter,
 Amundr, Eirikr, Njal, Hejnrekr, Askjel, Thorgjals,
 Arne, Kjetil, Hakon, Botolf, Hakon, Dudin, Gun-
 nar, Sigurdur, Alf, Eilef.

Bergum Bispar: Bejnnardr, Magne, Ottor,
 Sigurdur, Nicolas, Pal, Martejn, Havordr, Arne,
 Peter, Askatin, Rarfue, Arne, Olaf, Thorsleif.

Orkjesyrum Bispar: Biliarlmr, Bjarne, Vilt-
 arlmr, Jofroyr, Henrekr, Peter, Dolfine.

Ferøyim Bispar: Sunmundr, Martejn, Ko-
 re, Suejn, Suerquir, Bersuend, Niculos, Goti,
 Ellendr, Loden.

I Skalaholte a Island Bispar: Jseifr, Gis-
 fur, Magnus, Thollakr, Klengr, Thollakr hin helgi,
 Pal, Magnus.

Bischoper aff Grønland: Erick, første Bisp
 paa Gaarde i Grønland Anno 1152 y S. Oluffs Tid.

V.

Visitatsrejserne udgjøre den største Afdeling i Teg-
 nebogen, og foran dem staaer følgende Titel: *Joannis
 Nicolai Asoensis Et Hammarensis Dioecesum Superin-
 tendentis Tabellæ, continentis hodoepicon visitatio-
 nis ipsius Asoia (quæ in meditullio fere harum Dioe-
 cesum sita est) in omnes earundem ecclesias primarias.*
 Disse Visitatsrejser gaae fra Aar 1574 indtil 1597
 inclusive. Ved hver Hovedkirke staaer antegnet, paa
 hvad Dag han var der, og tillige Vejens Længde fra
 det ene Sted til det andet. Aar 1574 visiterede han i
 Tellemarken; 1575 i Borgeshyssel; 1576 paa Hede-
 marken

marken og i Gulbrandsdalen, Tønsberg og Brunlaug-
leen; 1577 i Rommerige, Østerdalen, Solsyer og
Ødal; 1578 Døre Borgesyssel; 1579 Haland, To-
ten, og Gulbrandsdalen, Skjeleen og Tellemarken;
1580 Hedemarken, Østerdal, Sollsør og Rommerige.
Ved denne Visitats staaer følgende Bemærkning: "Hvor-
" ledes det haver sig med det Gjeld Tønneseter, om det
" hører til Tronhjems Stigt eller Hammer Stigt, fin-
" des nogen Bæfæd og Antegnelse eller Beretning i mit
" Visitatsbog ^{f)} Anno 1580. Fra den Tid at Biskop
" Goute visiterede det Gjeld Tønneseter, som er mere
" end hundrede Aar siden, haver her indtil ikke nogen
" Biskop der visiteret. Der i Tønsetters Kirke staaer
" udgraven disse Ord: Anno ab incarnatione Domini
" MCCXI. XIII Kal. Septembr. consecrata est eccle-
" sia ista a Therricho Archiepiscopo, in honorem
" S. Laurentii M. S. Thomæ Episcopi & S. Marga-
" retæ virginis. "

Aar 1580 visiterede Autor i Vigen, og rejste til-
lige ned til Danmark, for der at blive viet til Bisp.
Hans Tur var da fra Oslo til Baads til Emelstad
Havn; derfra til Hualer Havn; derfra til Skie i Vi-
gen; derfra til Ræffuerstad, Krogstad, Fos, Herre-
stad, Oddevald, Fregne, Hjertin, Øsmaal, Spege-
rud, Solberig, Kareby, Kongelff, Bahuus, Nyløse,
Alase, Warberg, Falkenberg, Halmstad; her var han
den 1 Jun. Povel Hvittfelds Gjest. Fra Halmstad rej-
ste han den 3 Jun. 7 Mil, og kom til Helsingborg
D 4 den

f) Da Autor her citerer sin Visitatsbog som forskjellig fra
nærværende Haandbog, hvori dette er antegnet, saa synes
at følge, at den ovenanførte Schøningske Benævnelse af
Visitatsbog ikke saa aldeles beqvem kan bruges om denne
lille Codex.

den 4de, hvor han gjæstede hos Thomas Holst. Derfra til Helsingør. I Kjøbenhavn herbergerede til M. Claus Scharboes. Derfra til Korsør, Nyborg, Otensøe, Meelfar, Colding. Her var han fra den 11 til den 17 Jun. og har vedtegnet i sin Haandbog: "Expedita sunt negotia apud Regem. Literæ regiæ acceptæ duodecim." Til Ribe den 18 Jun. herbergerede hos M. Jacob Mathsn. Den 20de, Concionem habui in templo Ripensi. Herfra til Hadersløff, Assens, Nyborg, Korsør, Kjøbenhavn, hvorfra han gik med et Skib til Marstrand.

1581 visterede Øreborgeshyssel, Brages, Nummedal, Sellemark, Follaug og Nedreborgeshyssel.

Ved 1582 Mars Visitats staaer anmærket under 24 Sept. "Sejlede fra Hualer med en stærk Storm "subsubvest Vind til Friderichstad, om Korshavn, "frem ad Kragerøe, derfra om Bispefrogen (som siges "at have sit Navn af en Biskop, som der i fordom "Tid skulle have været med sin Krigsmagt imod Dronning Margrette af Danmark, som da og laae i Vigen med sit Krigsfolk paa et Sted, som endnu kaldes "Snerteboender) siden om Hauborgholm paa Friderichstads Ø, hvilken som saa kaldes af Haubord Kongens "Søn, som der blev hængt; og lidet derfra ligger "Salborig, paa hvilken Signe Kongens Datter brændte "sig i sit eget Buur."

Mar 1584 visterede Biskop Jens Nielsen atter i Vigen, og gjorde igjen med det samme en Rejse til Danmark. Han kom fra Oslo til Borre den 9 Maj. Der gik Frue Dorthe i Kirke, item hendes Barn blev "christnet, og to hendes Tjenestefolk vied tilsammen. "I Wardberg vilde han have besøgt Anders Bing, Slotsherren, men traf ham ikke hjemme, saasom han var rejst til Christiani IVti Hylsding. Han kom til

Kjøbenhavn, derfra til Korsbær; da Færgen gik under Seil, prædikede han for Slob, Krabbe, og mange andre Tilhørere. I Odense herbergede han hos M. Hans Langes. Der Klokken var 9, kom Kongen og Dronningen med stor Stat ridendes ind i Odense. Den 5 Julii obiit Liber Baro Dominus Christophorus von Dunau, Ottoniæ morbo correptus, & Neoburgum vectus. Da Jens Nielsen nu begav sig tilbage til Norge, var han den 13 og 14 Julii hos Tycho Brahe paa Hveen.

1586 paa Folloug. "Der jeg var paa Odense til erlig og velbyrdig Henrich Brockenhuus's Frues, Fru Dorothe Juels Kirkegang blev 4 eller 5 Kirker vifiterede paa Hjemreisen. Den 8 Nov. rejste jeg fra Algershuus med Slotsherren erlig og velbyrdig Mand, Offue Juel, til Svæs paa en Jagt. — — I den Havn som kaldes Rastueren, en Fjerdingsvej fra Lunnens Kirke paa Nesset, besaae en underlig Steen liggendes i Strandbredden, i saadan Stikelse, som det var en stor Klynge Snoger eller andre Orme; kaldes Ophites. — Ved Krogstad er annoteret, at Niels Bagge, som var Sognepræst i Krogstad, den 7 Jan. 1586 blev ihjesslagen af en Leensmand boende paa Sandager, der han var hjemme i denne Leensmands Gaard og var hans Gæst. Ligeledes staaer antegnet ved Solberg: "Uden for Præstegaarden der ere de Skotter stejlede, som myrdte og brændte Hr. Arne, Sognepræst i Solberg. — Ved Sodenæs staaer: Den 6 August besøgte jeg Kirken og talde med Almuen, om de vilde give Hr. Jens Kald, og det blev opsat til Henrich Gyldestjernes Hjemkomst.

1589 i Januar drog vor Biskop af Oslo med Axel Gyldestjerne til Fru Helge Marsvins Axel Ugerups

Huusfrues Kirkegang. — Ved Hollene og Hundebakke
 var " saa faare ond Vej, at ingen Bisp, Provst eller
 " Fouget haver den fareet tilforn. — I Hvidese fand-
 " tes et Brev, som Bisp Dysten havde gjort og givet
 " paa Præstegaarden hos Bøe Kirke paa Brønlande,
 " Mortens Wisse Aften Anno Domini MCCCLXXX
 " sexto om Lunder Annex til Bøe; cujus descriptum
 " invenitur in libro visitationis meæ. „ Den 29 Jan.
 kom han med stor Livsfare til Fyrrisdal. " Siden
 " derfra over Guldbergelæff, hvorover aldrig nogen
 " Bisp var kommen. Thi der maatte man vinde Slæ-
 " derne nedent for Bjerget med Loug. Fra Venie og
 " til en Bondegaard heder Bredland; kom did silbig i
 " Mørket og i en svar Halke. Bonden kom ud paa
 " Skoven lang Vej imod mig med Blus, at man kunde
 " noget see Vejen. „

Under Aar 1591 fortjener især at udmærkes, at
 han i Anledning af sin Fart over Njæsen nævner de ad-
 skillige Slags Fisk som falde der: nemlig saaledes " 1)
 " Høve, den er noget nær som Sig, og haver brune
 " Finner. 2) Gjedde. 3) Dret. 4) Sig. 5) Bra-
 " sen. 6) Aabor. 7) Skal. 8) Lage. 9) Lage-
 " silb. 10) Krøgling. 11) Bug, den er noget nær
 " som ung Brasen. 12) Regenogen. „ Saaledes
 ogsaa, naar han Aaret derpaa visiterer i Bahuslehn,
 og kommer fra Friderichstad til Waale over Vandse,
 opregner han de adskillige Slags Fisk, som fanges der,
 nemlig 1) Brasen. 2) Gjedde. 3) Aabor. 4)
 Gjørs. 5) Raasf eller Krøjgleng. 6) Silb, to
 Slags; det ene heder mavre Silb, kommer af Myrer,
 og ere fulde af Kogn. 7) Lacke. 8) et Slags Fisk,
 kaldes Surre, haver røde Finner ligesom Aabor, blant
 Skal. 9) Murt. 10) Aal. Item et Slags Fisk,
 kaldes

Kaldes Løffuer, er ligesom smaa Murt; leger 4 eller 6 gange om Aaret; blanke ligesom smaa Eild. Item et Slaug, kaldes Bug; haver bredt Hoved, smal som en Murt. Nof et Slaug, kaldes Suggest (eller Kolbas germanice). Der ligger to Been i Hovedet, dem bruge de mod Steensot, og er samme Fisk noget nær som Nabor.

Foruden denne naturhistoriske Anmærkning indeholder ogsaa dette Aars Visitatsrejse følgende antiquariske: "Strax Sønden for Præstegaarden Bro (i Baahuus Leen) ligger to Gaarde, kaldes Broberg (hvilke Gaarde haffue verit Herregaarde i gammel Dage) Osten for den nordre Gaard ligger en Høu, derpaa ere 3 Grave, murede indentil med graa Steen, og er hver Grav fem Alen lang og to Alen bred og een Alen høj, og Jorden ovenpaa 12 eller 16 Alen. Der have de identivis forvaret deres Skat og Klenodie for Sværøvere og for Ildbrand."

Foruden vor Autors Visitatsrejser 1592, gjorde han ogsaa i samme Aars August Maaned en anden Rejse paa Embeds Vegne til Maas, hvorom han har optegnet følgende: "Den 5 August drog min Hustrues Fader, Oluf Glad, Borgemeester, og jeg, paa Vaad sammen, der at møde den gode Mand Axel Gyldenstjerne, Kongelig Majestets Stadtholder, om en Saugefødsel paa de Fattiges Vegne her i Oslo Hospital. Vi fore ud igjennem Maas Fjorden, og komme til Maas. Den 6te kom Axel Gyldenstjerne, Ove Jul, Frederich Lange, Oluf Galle, Peder Brockenhus, Anders Hvittfeld, Knud Gyllenstjern, Claus Jensen, Laugmand i Vigen, og mange andre, med 12 Laugrettes Mænd, at domme om en Saugeдам, som Mickel Mortenson, Foged i Berneskloster, vilde have

" have opbyggt, og kom de Fattige i Hospitalet til. De
 " dømte Ludvig Munks Dom ved Magt, og at de Fat-
 " tige skulle raade for deres Sag, som de trattede om. "

Under Aar 1594 er optegnet: " Der ligger mel-
 " lem Fregne og Hjertim en Gaard, kaldes Møen, og
 " derhos en Ljung-Mø, kaldes Kaalersøds-Mø. Der
 " siges at have været en Kjøbstad, og er der en vid
 " Plads omkring, og den Kjøbstad skulle hedde Kollersøes-
 " Møe. Strax Østen for, to eller tre Pilsfud, ligge
 " 2 store Stene paa et Fjeld, kaldes Fikjes-Stie; der
 " siges, at St. Oluf skulle have siddet og gjort Maal-
 " tid, og sendt Bud til Kollersøes-Mø efter Ol, og
 " bekom det ikke, og derfor skulle Staden være ødelagt. "

1595 vifiterede han i Tellemarken, og kom da
 " blant andet " fra Kollaug over en slem Kleff og stort
 " Bjerg og til Thind; paa hvilket Bjerg voxer Gentia-
 " na eller Skjersæde overflødig; der findes og Rha-
 " barbarum Monachorum, stor, skjøn og kraftig, og
 " Angelica, synderlig paa Thinds Fjeld og Goustad-
 " fjeld. " — Kom siden over Brunckeberg Skov til
 " Sillegjord. Der er to Steenkirker paa een Kirke-
 " gaard, ligesom paa Gran, den ene holdes ved Magt,
 " den anden er forfalden, som de Bergsgeselder have
 " i gammel Dage bygt. "

VI.

Den 6te og sidste Afdeling i Jens Nielsens lille
 Haandbog er Calenderen, som har denne Opkrift:
Tabula Calendarii recens castigati & emendati, ve-
rum locum solis & ejusdem præcipuorumque syderum
immobilium primi mobilis ortum & occasum, nec non
quantitatem dierum ac noctium in singulos dies cujus-
libet mensis per totius anni circuitum, una cum festis
fixis,

fixis, perpetuo ac immutabiliter fere exhibens; ad elevationem poli borealis 60 graduum, quæ Aſloix est, contexta & accomodata, autore Johanne Nicolai, Aſloenfis & Hammarensis Dioceſium Superintendente.

Appendix.

Det synes ikke upassende, under Navn af Appendix eller Tilgift at føje til forestaaende Afhandling, eller rettere sagt, Extract, et Document, som er funden iblant Statsraad Langebeks Papiere. Det er, hvilket Langebek med egen Haand har antegnet, udfreven af et Manuscript i det danske Selskabs Eje, og det oplyser ikke lidet hine Tiders Liturgie og Kirkeforsatning. Overskriften er:

Responsio Doctoris Pauli Matthiæ, Sialandiæ Dioceſis Episcopi, ad interrogatiunculas ei consultationis ergo propositas Hafniæ die XX Jun. 1580 a Johanne Nicolai, Aſloenf. & Hammer. Dioceſ. Superintendente; og her er Documentet Ord fra Ord uforandret, paa den gammeldags Orthographie nær:

Haver Provsterne udi Opslo og Hammers Stifter beklaget, hvilket jeg og selv haver forfaret, at udi fornævnte Stifter findes en stor Uenighed udi Ceremonier og Kirkesikke, saa at der holdes neppeligen den Skik i den ene Kirke, som i den anden. Thi at en Part af Kirketjenerne have hertil efterfulgt hvad dem syntes selv ret og godt at være; en anden Part efterfølger den Skik, som de have seet andensteds; somme efterfølge

Psal-

Psalmebøgerne og nogle gamle Haandbøger, som nu vel maatte hvile sig, og i den Sted bruge disse nye Haandbøger eller Alterbøger, udi hvilke alting, Gud ske Lov! er bedre berammet og befattet end i de gamle; paa det sidste ville vi og nogle, som og ret er, efterfølge Ordinantsen; herforuden maa vel skee findes endogsaa de, som blande disse Stykker tilsammen, tagendes noget af hvert, og gjøre sig selv en Skik af. Efterdi saadan Uenighed findes, haver Prossterne saadant efterhaanden optegnet, eftersom dennem og var befalet, at de skulle alvorligen give Agt paa saadant, af den Aarsag, at mange forstandige og forfarne Folk vide sig herom meget at beklage, og sige, at det gaaer uligelig til med Sang og Lectier og anden Kirkeskik, eftersom dette Register indeholder og udviser, udi hvilket endog der findes noget, som ikke kommer Kirketjeneste ved, er det alligevel sat her i en god Mening; og forventer herhos skriftlige Svar paa samme Stykker efter Lejligheden.

J. N.

Nogle Artikler, Religionen anrørendes, om hviss Brøst, som findes i Oslo og Hammers Stichter.

I.

Om Tjeneste paa de 3 Christi Hoved-Højtider med Sang og Lectier, enten paa Latin eller Dansk, med Præsats eller uden Præsats? Nok; med Offer, enten for Prædiken efter Ordinantsen, eller og efter, som M. Niels's Gradual formelder; hvorledes dermed skal holdes?

Re:

Responsum. Almindelig holdes Tjeneste paa Latin de 3 Fester, efter Ordinantsen. Præfationem interdum excludit temporis brevitās. Oblationes fiant a concione, qvando ecclesia est collecta; qvod etiam observatur Hafniæ.

2.

Om Christmesse paa Jule Morgen skal holdes almindelig, og hvad Evangelium, enten det samme man haver til Højmesse, eller og det Joh. I. In principio &c?

Resp. Christmesse er aldeles aflagt for megen Ustif- feligheds Skyld, og holdes ikkun Højmesse; men hvor Almuen kan komme til Kirken, der prædikes ogsaa til Aftenfang; ligesaa om Paaske- dag og Pintsedag.

3.

Om Børn at døbe enten ante introitum, eller Halleluja er sjunget, efter den Viis, som skeer Hafniæ?

Resp. Efterdi Kongel. Majestets Brev er udgangen, at man skulde holde sig efter de Ceremonier i Kjøbenhavn, da er det godt, at Daaben skeer efter Halleluja; nisi necessitas forte aliud postulaverit.

4.

Om hvor flere Børn ere paa en Tid at døbe end et, og om man skal blive ved Alterbogen, og hverken tilfætte eller fratage der noget; og om Kors og Skar- messlag over Børnene i den Exorcismo: Jeg besværges dig du urene Aand &c.?

Resp.

Resp. Verba exorcismi simpliciter recitantur foruden al Skermeslag. Quomodo autem agendum sit cum pluribus simul baptizandis, & si qui forte domi sint baptizati, habetur in novo Manuali.

5.

Item, om den der døber skal ikke selv holde Barnet den Tid han døber det; thi en Part lader Qvinden, som bærer det til Daaben, holde det men de øser paa?

Resp. Her hos os holder en af Qvinderne Barnet over Funten, ministro tantum aqvam adspergente.

6.

Hvorledes man skal handle med de Skjøger, som begjere at ville ledes i Kirke efter deres Børnesødsel; og desligeste med Jomfrutrængere og aabenbare Skjøglevnerne?

Resp. Skjøger og løse Qvinder skal man ikke lede i Kirke, ut sit discrimen inter honestas personas & inhonestas, quod semper observatum fuit. Virginum vitiatos & scortatos utile est publice absolvi, ut cæteri timorem habeant.

7.

Item; efterdi Ordinantsen formelder, at man skal altid ende Catechismi explicationem efter den Form i Lutheri parvo Catechismo, da spørges: om man skal da explicere Symbolum Apostolicum, og finere hende efter de 3 Hovedparter 3 gange, eller explicere en Artikel hver Søndag indtil Enden, og hvorledes man skal da finere hver Artikel?

Resp. Symboli articulos præstat figillatim explicare.

8.

Om vore Bededage, som almindeligen holdes ante ascensionem Domini, og hvad Text til hver Dag; thi Somme tage her og der Text efter deres eget Hoved?

Resp. Consultum videtur, textum eligi ab Episcopo, qui præsenti tempori maxime videtur accommodus.

9.

Om Lys skal tændes paa Alteret, naar man ha-
der ikke Communicantes, og om der skal ikkun eneste
to Lys tændes og ikke flere?

Resp. Duas candelas incendi satis est; etiam
quando non sunt Communicantes.

10.

Item; naar man ikke kan faae Vin og Oblater
tilkjøbs (som der før er skeet) hvor skal man da bære sig
ad med Tjenesten, enten i Kirken eller hos de Syge?

Resp. Hic nihil leviter aut temere est mutan-
dum, sed magis danda opera, ut ædiles, aut
quorum hoc interest, ecclesiæ semper de vino
prospiciant.

11.

Item; om Menigheden skal paamindes, at staae
op i Kirken, saavel naar de to sidste Vers i Troen sjun-
ges, som naar det første sjunget?

Resp. Det er bedst de staae op, men alle tre Vers
singes, fordi naar de ligge ned, da tier de gjer-
ne og sjunge ikke.

12.

Om det skal gjøres fornøden Behov, at Præsten skal være tilstede hjemme i Huset, hvor Folk troloves tilsammen, og hvorledes dermed skal holdes?

Resp. Possunt quidem sponsalia fieri, non præfente ministro verbi, sed quatenus rata sint habenda, cognoscetur, Deo volente, ex libello, qui paratur, de casibus matrimonialibus.

13.

At man kunde bekomme en vis Form, efter hvilken man kan lede Qvinder i Kirke. Somme steds kommer man dennem til at falde paa Knæ udi Kirkebøren; somme steds leder man dennem ind med Lys, og somme steds anderledes; saa den ene ikke holder som den anden.

Resp. Formam introducendi mulieres facile præscribit Episcopus. Nusquam autem hic, quod sciam, in genua procumbunt. Fit autem introductio absque candelis, quas jam dudum Papæ remisimus.

14.

Om det maa tilstådes nogen Præst, at tage flere for sig at skrifte, end een og een tillige?

Resp. Generalis absolutio omnino est abroganda, & sigillatim singuli examinandi & absolvendi, propter causas admodum necessarias, quas nemo non, opinor, facile intelligit.

15.

Om det maatte blive tilstådt at holde synodum provincialem engang om Aaret over begge Stifterne, som Præsterne holde den her i Danmark; thi somme steds

steds i fornævnte Stifter haver de den holdet og endnu holder, og sammesteds ikke?

Resp. Utile esset, si primo generalis deinde provincialis synodus institueretur semel in anno, circa festum Johannis; sed abusus diligenter est cavendus, quem potissimum parit nimius luxus, celebretur igitur synodus provincialis juxta formam a Palladio p. m. præscriptam.

16.

Item; Eders gode Raad, hvorledes man maatte aflægge de lange Maaltider i Bryllup og Gjestebud, og den Uskikkelighe, som dermed følger, og de ugudelige Gjestebudsminde med Gud Faders Skaal at drikke, Gud Søns, og den Hellig Aands; — at man kunde faae en bedre Skik derpaa, som ikke var saa grov.

Resp. Si ea mala non possunt emendari neque Episcopi & pastorum admonitionibus, neque Præsidis autoritate, necesse fuerit ad regem confugere.

17.

Om det er tilbørligt og maa tilstådes, at Præsterne skal flytte af et Gjeld til et andet, uden saa er, at de komme til nogen højere Kald og Embede, end at være Sognepræst paa Landsbygden?

Resp. Hujusmodi Cambium, liceat enim rem obsoletam obsoleto notare vocabulo, omnino non debet concedi, nisi præsidis & episcopi consilio, idque propter singularem aliquam necessitatem, quam ipsi pro sua prudentia cognoscent.

Naar nogen Sognepræst dør og afgaaer, som troiligen og vel haver staaet sit Kald for, og bygt og forbedret Præstegaarden, at hans efterlevende Hustru kunde beqvemmeligen blive forsørget, imidlertid, der hun endnu haver sit Muldaar eller annum gratiæ, hvis det saa kunde blive beskiftet, at ingen skulde bekomme Sognemændenes eller Almuens Kaldsbrev, førend hendes Muldaar er ude, det er mange høilig begjærendes; thi ellers skal mange fattige Enter med sine smaa Børn lide stor Trang og Nød, som tilforn skeet er, ikke foruden stor Ufærlighed og jammerlig Klagemaal.

Resp. Si vidua est juvencula aut filia forte nubilis honestæ famæ, credo, pium esse & Deo gratum officium, si hujusmodi cura habeatur post mortem pastoris, ita tamen ut etiam ecclesiæ, cujus potior est habenda ratio, utili & commodo ministro prospiciatur. Interim cavendum, ne res eo deveniat, ut parochiæ videantur hæreditariæ.

